

Umění rukou nestárne

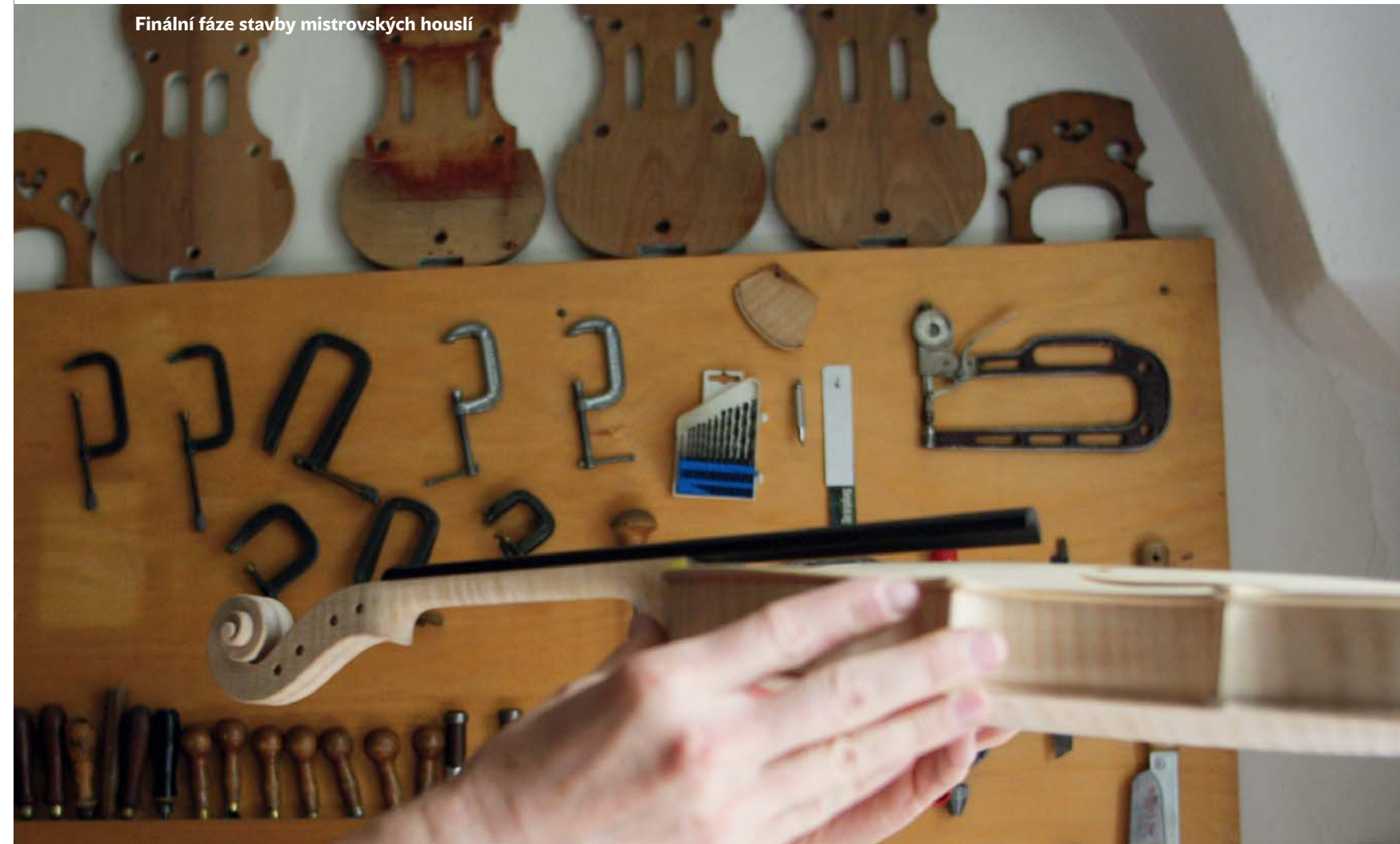
V houslařské dílně Jana Baptisty Špidlena se zastavil čas. Místnost voní dřevem a lakem, na stěnách visí starý „vercajk“ po předcích a na stolech leží části houslí v různém stadiu vzniku. Mistr houslař, shrbený nad pracovním stolem u velkého francouzského okna, právě opracovává dlátem krk nástroje, který si za pár týdnů odnese hráč Vídeňské filharmonie. Za posledních 400 let se vzhled houslí a technologie jejich výroby příliš nezměnily, a tak Jan pracuje stejně jako jeho předek a zakladatel houslařského rodu František Špidlen, který působil na konci 19. století v Rusku, kde platil za nejlepšího houslaře. Moderní dobu připomíná jen motocykl Ducatti stojící na dvoře a počítač ve vedlejší místnosti, protože bez e-mailu a internetu to dnes nejde.

Inovuj, nebo zemři

Spotřební průmysl je pod permanentním konkurenčním tlakem, který nutí neustále inovovat a obměňovat výrobky. Tempo technologických změn je rychlé, tempo morálního zastarávání ještě rychlejší. Někteří lidé mění svůj mobil každé tři měsíce. Výroba houslí představuje protiklad. Andrea Amati zhotovil první

Jemnou práci rukou stroje nenahradí

Finální fáze stavby mistrovských houslí

Dřevo je živý materiál, *houslařská alchymie* stále žije

housle v první polovině 16. století. Jeho následovníci Stradivari a Guarneri pak zdokonalili tvar a zvuk nástroje. Od té doby se v oboru nic zásadního neudálo.

Jan Špidlen se nemusí obávat, že by mu technický vývoj nebo laciná čínská konkurence zničily živnost, a snad i proto působí při osobním setkání klidným a vyrovnaným dojmem. Nedělá průmyslové výrobky, kde je hlavním kritériem a otázkou přežití poměr cena/výkon, ale jedinečné a neopakovatelné mistrovské kusy: „Housle se rodí jako děti a jako děti jsou pokaždé jiné.“

První postavil v osmnácti, kdy mu ještě „táta vedl ruku“. Hrál na ně Josef Suk. Jako čtvrtý pokračovatel slavného houslařského rodu převzal dílnu, know-how a klientelu, převážně v zahraničí. Jeho housle mají ve svém arzenálu špičkoví hráči a soubory: Pavel Šporcl, Ivan Ženatý, Josef Suk, Česká a Vídeňská filharmonie, a získávají ceny na mezinárodních soutěžích. V roce 2003 vyhrál Jan Špidlen na Triennale Cremona dokonce 1. a 2. cenu zároveň.

Je ale pravda, že i v poklidných vodách houslového rybníku se občas zčeří voda. Mladí houslaři to přece chtějí zkusit dělat jinak než jejich předchůdci, moderní technika se prosazuje i tady. Počítačovou analýzou se dá například zjistit, jak se která část nástroje podílí na výsledném zvuku a toho se využívá i při stavbě houslí.

Modrá je dobrá

Diskuse se světovými houslaři na sympoziu v Toskánsku inspirovaly Jana Špidlena k stavbě modrých houslí pro Pavla Šporcla. Od tradičních nástrojů se neliší jen modrou barvou. „Okraje a růžky jsem minimalizoval, zvětšil jsem effa. Kmity se tak snadněji šíří celým povrchem korpusu. Ke každé inovaci mám teorii podepřenou analýzami,“ popisuje změny ve stavbě nástroje. Jak mohou posoudit návštěvníci Šporclových koncertů, experiment dopadl dobře. Houslař Špidlen se ale zdráhá explicitně potvrdit vliv konstrukčních změn na zvuk houslí, protože je mozaikou

mnoha faktorů: „Diagnostika pomáhá pochopit, co je pro housle důležité. Výsledky měření je obtížné přenést do stavby, a tak je osobní zkušenost stále důležitá.“ Rozhodující vliv na zvuk houslí mají dřevěné desky ozvučnic a ty jsou pokaždé jiné. Nevyrostly dva stejné stromy na zemi, houslařská alchymie stále žije.

Moderní technologie možná povedou k výrobě houslí na bázi sklolaminátu nebo uhlíkových vláken, s „vymodelovaným“ zvukem. Ani toho se Špidlen nebojí: „Budou to průmyslové výrobky, jeden jako druhý. Lidé chtějí unikátní zvuk, legendu, výrobek s duší...“ Proto jsou tak ceněné stradivárky, i když nemusí být zvukově o tolik lepší. A proto se v Amatiho a Stradivariho rodišti usazují houslaři z celého světa, aby si na své nástroje mohli napsat Cremona Italy a trochu se přizívlí na legendě.

Ruční práce přijde k obnově

„Ve světě došlo k renesanci knihařství, elektronická média vyvolala reakci a protipotřebu.“ Umělecký knihař Jan Sobota sedí jako patriarcha uprostřed rodiny v dílně ve městě Lokti na Karlovarsku a na dálku sdílí optimismus s houslařem Špidlenem. Že umělecká ruční práce „přijde k obnově“ si uvědomil už před čtyřiceti lety, kdy pracoval na faksimile Žlutického kancionálu. „Originál byl hodně pracný, dělali na něm v 16. století čtyři lidé po čtyři roky. Měl cenu dvou pražských výstavních domů.“ Podobné částky jsou dnes utopií, ale špičkové umělecké vazby se prodávají řádově za desetitisíce dolarů či statisíce korun.

Knihařskou dílnu má kousek od náměstí ve Sklenářské ulici, která se kdysi jmenovala Železná. Zastupitelé Lokte by možná měli uvažovat o dalším přejmenování, protože manželé Sobotovi jsou ve světě známí a ve svém oboru slavní. Jan Sobota měl dokonce výstavu v Metropolitan Museum of Arts v New Yorku. Při pohledu na jeho prostorové knižní objekty se člověk jaksí zdráhá použít slovo knížka, ale žádné lepší nebylo vynalezeno. Staří mi-

Jan Sobota pracuje se synem Radkem

Tyto nástroje už něco pamatují

Ozvučnice má rozhodující vliv na zvuk houslí

Mistr knihvazač Jan Sobota: Ruční práce přijde k obnově!

Umělecký kovář Vítězslav Stoklasa

V dílně kováře Stoklasy žádný hi-tech nenajdete

Kovářská kladiva vlastní výroby

Houslař, knihař a kovář: věříme,
že *tradiční řemesla* nevyhynou

Jan Špidlen posuzuje jako soudní znalec staré nástroje

Umělecký knihař Jan Sobota věřil v obnovu umělecké ruční práce

Kovářská práce s ohněm kdysi působila myticky

Knihařství se *těší renesanci*, která přišla v protireakci na všudypřítomné technologie a elektronická média...

stří Janu Sobotovi dokonce tvrdili, že o knihu nejde. Číst v tom jde, byť estetika vítězí nad funkcí. „Skulpturální věci mě baví a jsem jimi ve světě nejznámější. Teď jsem poslal do Itálie knihu, která byla tradičně plochá, a měli pocit, že jsem je odbyl.“

Kouzlo gotické vazby

Účast na soutěžích a uplatnění vlastní výtvarné kreativity jsou šlehačkou na knihařově dortu, konzervátorská práce fundusem. V knižních depozitářích leží „kilometry“ starých knih, o které se musí někdo postarat. V emigraci Jan Svoboda řídil konzervátorskou laboratoř na Southern University v Dallasu. Každý rok se na jeden měsíc do USA vrací. Univerzita vlastní přes tisíc prvotisků vytištěných před rokem 1500, které vyžadují špičkovou odbornou péči. Restaurátorská práce klade enormní nároky na řemeslnou zdatnost. Konzervátor musí umět pracovat se všemi materiály a ovládat chemii, vědecký přístup se mísí s uměním.

Práce s gotickými prvotisky inspirovaly knihaře Sobotu k experimentům s kazetovou vazbou. Staré knihy měly dlouhou životnost, a tak hledání svatého grálu knihvazačů – mechanicky dokonalé a nezníčitelné vazby – logicky směřuje touhle cestou. „Nejvyšší vrchol ještě nebyl vynalezený!“ upozorňuje Sobota. Otázce, kdy byl naposled na dovolené, se jen směje: „Nedávno jsme byli s ženou v Telči dva dny. Obvykle kombinujeme cestování s přednáškami. Taková pracovní dovolená bývá senzační.“

Výheň, saze a dvě kovadliny

Malá kovárna na periferii Prahy vypadá jako vyobrazení na staré rytině. Výheň, dvě kovadliny, kamenné zdi pokryté sa-

zemi. Jistě, brusku a buchar pohání elektromotor a také ruční měchy na foukání vzduchu tady už nenajdete. Ale umělecký kovář Vítězslav Stoklasa se ohání kladivem stejně jako mytičtí předchůdci před tisíci lety.

Černé řemeslo se Stoklasa vyučil u Alfréda Habermanna v Jihlavě v sedmdesátých letech. Významný umělecký kovář bral každý rok jen jednoho učedníka, obvykle někoho z rodiny. „Pracoval jsem od rána do noci, otec i mistr mě honili jak psa, ale naučil jsem se pracovitosti a dodnes si toho považuji.“ I když Habermann emigroval a Stoklasa mohl oficiálně pracovat jako samostatný kovář až po delších peripetiích, nevzpomíná na socialismus úplně špatně: „Nikdy se mi nestalo, že by mi nezaplatili nebo mě okradli. A práce bylo hodně.“ Jeho umělecká díla zdobí Vyšehrad, Tróju nebo Ungelt na Starém Městě.

Po revoluci a nástupu divokého kapitalismu došlo k ekonomickému šoku. Výběrové umělecké řemeslo přestalo být regulováno a kdokoliv si mohl založit vlastní dílnu, třeba v garáži. „Spadly ceny, spadla kvalita, řemeslo degradovalo,“ lamentuje kovář Stoklasa. Že volná ekonomika může být nebezpečnější než žhavé okuje se bohužel přesvědčil na vlastní kůži, když nedostal zaplacené dva a půl milionu za velkou zakázku na jednom hotelu. „Vzpamatoval jsem se z toho pět let, než jsem zaplatil všechny dluhy, poplatky a penále za peníze, které jsem nikdy nedostal. Teď dělám jen s lidmi, kterým důvěřuji a na které se mohu spolehnout.“

Přes všechny těžkosti Vítězslav Stoklasa věří, že u své kovadliny zůstane až do smrti. „Není to pro mě zaměstnání, ale poslání. Věnuji tomu veškerý čas a nic ostatního mě nezajímá.“ ■